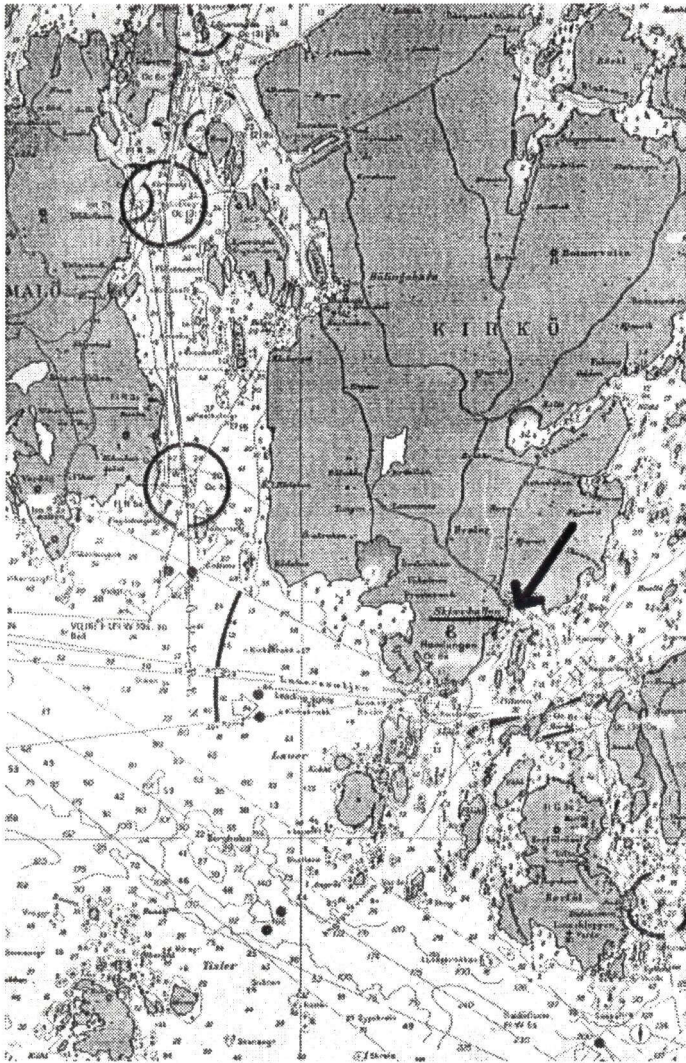

HLIÐSKJÁL F

Númer 3

2001

Árgang 9

Sällskapet Vikingatida Skepp

Ordförande
Ledamot, Kassör

Ledamot

Suppleant

Revisor

Revisorsuppleant

Styrelse

Johannes Jägrud
Alexandra Westborg

Niklas Kuuse
Johan Helgesson
Jörgen Johansson

Hasse Stålbrand

Linnea Johansson

Stefan Olausson

Caring Kvick

Carlo Jacobsson

Orvar Magnander

Sara Sahlin

Gällande fr. 010314

Tänk på att även styrelsemedlemmar vill ha ett privatliv. Ring inte för sent, och räds inte eventuella telefonsvarare. Ofta kanske det är lättast att nå oss på arbetet.

OMSLAGSBILDEN: Skjaerhallen på södra Kirkö nordväst om Strömstad. Var låg vikingatidens Skiringsal?

HLIDSKJALF utgives av Sällskapet Vikingatida Skepp

Box 11488, 404 30 Göteborg.

Telefon till Naustet på Tingstad är 031 - 52 27 11.

Besöksadress: Exportgatan 5 (bakom Beijers Byggmaterial).

Hlidskjalf utkommer med cirka 4 nummer per år.

Redaktörer: Jörgen Johansson

Skriftsmed: Anders Högmer-Wahlqvist

Ansvarig utgivare: Jörgen Johansson

Medlemsavgiften för vuxen (170 kr) och junior 17 år (70 kr)

betalas in på postgiro: 68 03 83 - 7

Aktuella meddelanden kan snabbt läggas ut på Internet via Kenneth Eriksson: Tel.031-

E-mail kenneth.eriksson@visalarna.pp.se

Hemsida: <http://hem.passagen.se/keer0805/svs.htm>

- Mobil till VIDEAMNE 070-555 68 95 - Mobil till STARKODDER 070-555 68 96

Var låg Sciringes heale - egentligen ?

Förra året var vi i Roskilde och sjösatte knarren Ottar. I somras seglade vi till Kaupang. Finns det något samband, annat än att det är långt till vardera platsen? Ja - det gör det.

Mina funderingar nedan baseras på Ottars egen berättelse, den nutidsengelska översättningen. Fakta är hämtade ur Olav Ryghs (OR) verk *Norske Gaardnavne* 1897 och 1907 (som Anders Högmer låtit mig ta del av), samt skriften *Mindre Alv*, utgiven av Fredriksstads Museum.

Ottar var en handelsman som levde i trakten av Tromsö på 800-talet. Han berättade för skrivarna vid engelske Kung Alfreds hov att han var handelsresande i valskinn - som valrossskinn kallades då. Han beskrev hur man seglade från Tromsö och österut längs kusten.

Ottar berättade också att i hans lands (Norge) sydligaste del fanns en handelsplats som kallades *Sciringes heale*, och att man med god bärande vind kunde segla från *Sciringes heale* till Hedeby (vid tyska gränsen mot Danmark) på fem dygn.

Forskare har förlagt *Sciringes heale* till den gård som nu heter Kaupang, i Larviks kommun nära Sandefjord. De arkeologiska fyndigheterna där undersöktes första gången i mitten av 1800-talet. Det är inget som helst tvivel om att där har legat en vikingatida handelsplats.

Gården Kaupang skrevs *Kopang* år 1600 och 1604, *Koppang* 1625, *Kopang* 1664. Skiringssal stavades *Skirikx saal* år 1419 och *Skirisall* 1445. Detta namn kan tolkas olika. Det kan vara ett -sal namn, (namn på helgedom) tillägnat en gud. Det fanns och finns flera -sal namn i Norge, exempelvis *Odinssalr* (Oden), *Tésalir* (Tyr). 60 gårdar som nu heter *Opsal* (Uppsala). *Skiringr* kan ha varit ett annat namn på Frej, vilken i *Grímnismál* har tillnamnet *Skirr*.

Men var kommer stavningen *heale* ifrån? OR har en förklaring. Jag citerar: "Kong Alfreds Form *Sciringes heale* indeholder som det 2det Led Dativ af angelsaks. *healh*, *heal* m; som forklares ved "sinus" og av Sweet oversaettes ved "corner, hiding place-; bay, gulf". Naar *salr* i *Skringssalr* er gjengivet ved *healh*, i *Sciringes heale*, saa er dette vel ikke alene foranlediget ved, at *healh*, som brugtes i engelske Stedsnavne, efter s i *Lyd* lignede oldn. *salr*. Men der foreligger her kanske en Forvexling af angels. *healh* med angels. *ealh*, "Helligdom", som i Betydning laa oldn.-*salr* naer. Jeg vover ikke af Alfreds Gjengivelse af *Sciringes heale* at slutte, at den opr. oldn Form har vaeret **Skirings-alr*, sms. med et **alr*, der vilde svare till angels. *ealh*, gotisk *alhs*." Alltså antingen *Sciringes Vik* eller *Sciringes Heligdom*.

Så långt namnet och dess tolkning. Det finns emellertid detaljer i Ottars beskrivning som inte riktigt passar in på Kaupang i Skiringssal. Därför uppstod hos mig tanken att *Sciringes heale* kanske låg någon annan stans i södra Norge. Snart utkristalliserades

en ort som jag själv varit på: Skjaerhallen.

Skjaerhallen ligger på sydsidan av Kirköy, huvudön i ögruppen Hvaler, i östra delen av Oslofjordens mynning. Skjaerhallen stavas Skjaerhollen 1907 och Schierhalen 1723. Ändelsen -hall har, åtminstone i Bohuslän, betydelsen lastplats, flat klipphäll vid vilken man kunde lasta/lossa fartyg.

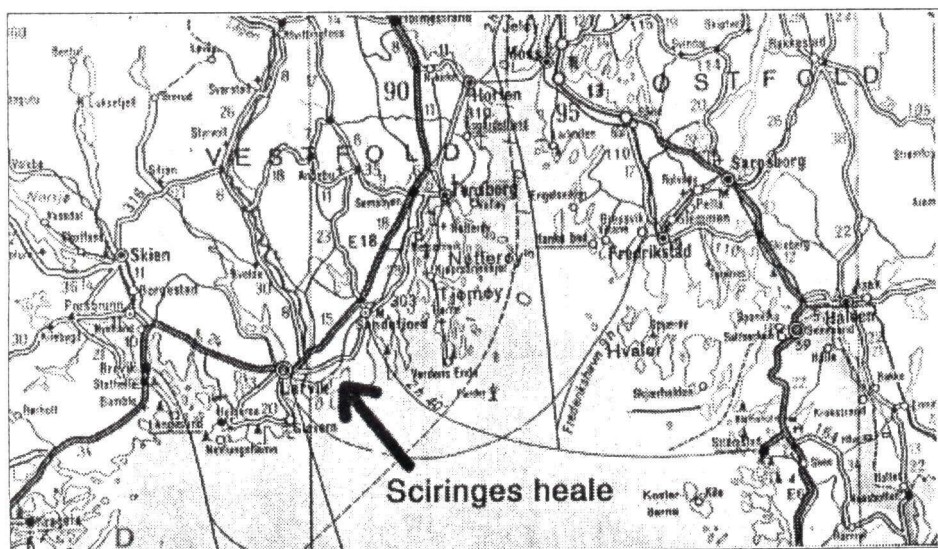
Skjaerhallen möter Ottars beskrivning att ligga i södra Norge - förutsatt att landgränsen då gick ungefär vid nuvarande gräns. Det möter också Ottar's beskrivning *"to the south of Sciringes heal a great sea penetrates the land; it is too wide to see across. Jutland is on the far side"* "Sea penetrating land" var Ottars sätt att för sin engelske intervjuare beskriva en fjord. I Norge vet man vad en fjord är, men det var kanske inte lika lätt för en engelsk landkrabba att förstå detta. Detta fick förklaras. Det var just denna beskrivning av fjorden som fick mig att

börja fundera.

Ottar var van sjöfarare och kunde sannolikt skilja mellan en fjord och ett öppet hav.

Från Kaupang på Norges sydkust kan man omöjligt ha uppfattat Skagerrack som en fjord. Från Hvaler, däremot, har man fortfarande en fjord i syd - Kosterfjorden. Den sträcker sig sydvart så långt man kan se och långt där bakom finns Jylland.

Ottar var observant på bebyggelseslag. Han talar om "camps" för läger i norra Lappland, "settlements" för fast bosättning. Hedeby benämner han "a trading-town". Sciringes heale kallas också "a trading-town". Sciringes heale får därför antagas ha varit av anseende storlek, kanske jämförbart med Hedeby. På Kirköy finns en kyrka från 1000-talet. Det är en ovanligt stor stenkyrka för den åldersgruppen. C14 datering ger år 1000 +/- 80 år. Det indikerar att

Kirköy har varit bebyggd tidigt. Men ön hade då endast 15-20 gårdar vilka knappast själva kunde bekosta en så stor kyrka.

Kyrkan renoverades under 1950-talet. Då blottades rester av två st äldre husgrunder ovanpå vilka kyrkan var byggd. Det var två stycken husgrunder i olika lager. Ingen av dessa husgrunder bar spår av normalt vardagsbruk. De tolkades därför som rester av tidigare sakrala byggnader. Tempel om du vill. Den äldsta av de eldstäder man fann under kyrkan innanför husgrunderna, daterades till en ålder av 2000 år. Kyrkan byggdes alltså på 1000-talet på samma plats som två st tempel stått tidigare. Jämför ovan "ealh, "Helligdom".

Kirköy ligger strategiskt där flera vattenleder möts. Ett bra läge för en central ort, alltså. Söderifrån leder Kosterfjorden in. Inomskärs/kustnära segling var sannolikt det sätt som sjöfarare tog sig fram. De kom alltså den här vägen när de seglade norrut. Österifrån Idefjorden från sitt inland. Vid Idefjordens stränder har man funnit hålvägar. Norrifrån både Glomma som leder långt in till rika bygder inne i landet, och Oslofjorden. Västifrån leden längs Norges sydkust, samt leden in från öppna sjön, om nu någon kom därifrån..

Skjaerhallen ligger i en bukt på sydsidan av ön, skyddad från västan, nordan, östan. Från sunnan lär Lauer, Herföl, Sandøy, samt skären utanför Skjaerhallen. På norra och östra sidan av Kirköy finns vikar som lär från praktiskt taget alla vindar. Goda hamnplatser alltså.

Jämför namntolkningen ovan "corner, hiding place, bay, gulf".

Skjaerhallen har det som skeppare på råseglare önskar sig av en god hamn: möjligheter att segla in och ut på olika vindar, eventuellt med hjälp av förekommande strömmar.

För att runda av: Arkeologerna har förlagt *Sciringes heale* till det kända Skiringsal. Det är lite grann att göra det lätt för sig. Ungefär som att utgå från att vår svenska handelsplats Birca är densamma som just råkade hittas på en ö med det namnet. Det har bevisligen funnits en handelsplats vid Kaupang i Vestfold, men det utesluter inte att det fanns en till. Kanske låg den på andra sidan Oslofjorden på huvudön i den ögrupp som kallas Hvaler (Hvalröyar? - valrossöarna - ?? det som Ottar handlade med).

Men jag tror inte att det någonsin kommer att beviljas pengar för att leta handelsplatser på Kirköy i Hvaler.

/Jörgen Johansson

BLI MEDLEM I SSRS

Många människor och båtar räddas varje år av svensk sjöräddning. Sjöfartsverket är myndighetsansvarig, men samarbetar med Sjöräddningssällskapet både vad gäller själva sjöräddningen och sjöräddningsstationerna. SSRS (Svenska Sällskapet för Räddning af Skeppsbrutne) har mer än 600 frivilliga räddningsmän/kvinnor och utanderas insatser och sällskapets båtar skulle statens sjöräddningskostnader troligtvis vara 500 miljoner kronor högre.

SSRS har ett så kallat 90-konto, dvs deras verksamhet kontrolleras så att pengarna används till det de är avsedda för. Som medlem får man varje år information om deras verksamhet och man kan köpa diverse prylar, som flytvästar, kläder, ficklampor och sjökort från 1700-talet.

Jag är medlem i SSRS sedan flera år tillbaka. Om det någon gång skulle hända något vill jag gärna bli upplockad och en förutsättning för det är att det finns en bra och fungerande sjöräddning. Jag vill nu uppmana alla andra att också bli medlemmar, särskilt om ni är ute på havet då och då. SVS är medlem som förening.

Trossen. En årlig Trossen-avgift betalas till SSRS och då kan man få gratis bogsering med räddningsbåtarna om

man skulle behöva (förutsatt att deras båtar inte är ute på sjöräddningsuppdrag just då).

Medlemsavgiften är 250:-, för pensionär/ungdom 150:-

Trossen sjöassistans för en fritidsbåt inkl medlemsavgift till SSRS kostar 500:- resp 400:-

Pg 900500-0

Bg.900-5000

SSRS har en värvningskampanj till och med 30/9 2001. Om ni värvar varandra kan ni få vattentätt telefonfodral, termoskanna, ficklampa, badlakan, klocka eller räddningsväst beroende av hur många ni lyckas värva. Lycka till och tänk på att varje medlem behövs.

För er som är nätanvändare finns det en hemsida på www.ssrs.se

/Pernilla Rutberg

STARKODDERS KANALRESA OCH KEJSARKANALEN I KINA

Vi är med rätta stolta över våra förfäder vikingarna, deras kultur, teknologi och härjningståg. Men när man läser om Kina får stoltheten över våra förfäders forna dåd en knäck och plattas till betydligt. Kineserna har varit först och störst med allt, och har ända fram till någon gång på 1700-talet varit världens teknologiskt ledande nation. Man kan undra; vad kände vikingarna till om Kina, - landet som sidentyget kom ifrån?

I somras befor Starkodder den idylliska Göta Kanal. Göta Kanal är Sveriges genom tiderna största industriprojekt och utsedd till årtusendets Svenska byggnadsverk. Den byggdes mellan

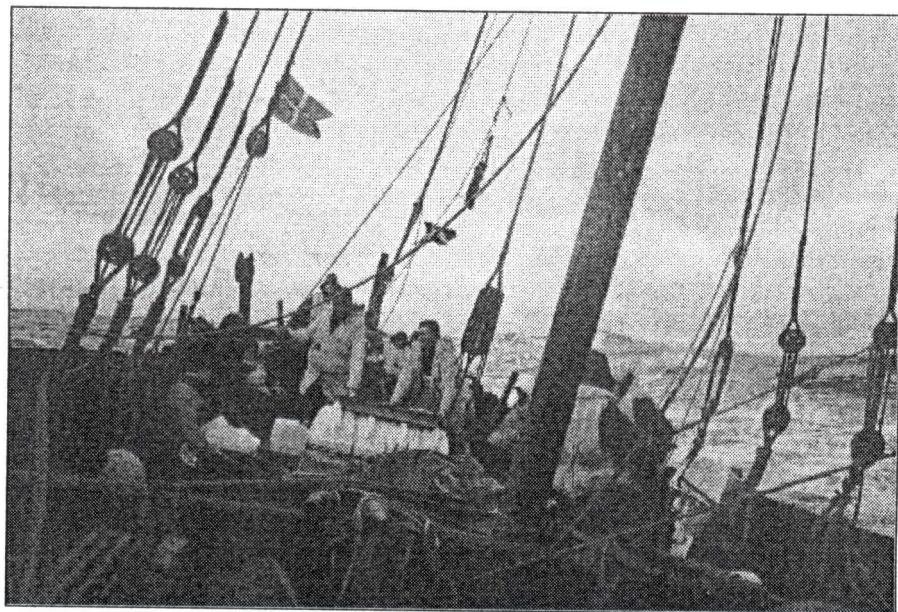
år 1810 och 1832, består av 87 km grävd kanal (totalt 190 km) och har 58 slussar. Det var en stor upplevelse att segla på denna bitvis oerhört vackra vattenväg.

I Kina ca. 500 år före vår tideräkning började furstendömena Yan, Zhao och Qin att bygga murar mot norr för att skydda sig för nomadstammarna Dong Hu och Xiong Nu. Ett par århundraden senare lyckades Kinas förste kejsare Qin Shi Huang med en armé på 300 000 man besegra sina fiender, sammanlänka murarna och förlänga dessa åt öster och väster. I nio år arbetade 300 000 man med detta innan muren var färdig. Den var då mer än 5000 kilometer lång. Muren, Chang Cheng (Stora Muren),

fungerade som sammanhängande försvarsverk under mer än 2000 år. År 555 reparerades 450 km av muren av 1 800 000 bönder, soldater och brottslingar. Som längst var den över 10 000 kilometer lång. I orostider patrullerades den av 976 600 soldater. Att man kunde administrera detta oerhörda projekt genom alla dessa århundraden och försörja alla dessa inblandade människor med förnödenheter övergår faktiskt min fattningsförmåga. För att klara transporterna av bland annat spannmål började man bygga kanaler.

Kejsarkanalen är världens äldsta och längsta kanal. Den började byggas år 486 före Kr, och fick sin slutliga sträckning 1800 år senare. Den är 1794 kilometer lång och sträcker sig från Beijing i norr genom östra Kina till Hangzhou i

söder. Den korsar de väldiga floderna Huang He (Gula floden), Huai He, Yangtze-kiang och Qiantang. Dessa floder och deras många bifloder bildar ett nät av vattenvägar, och Gula Floden rinner genom nästan hela norra Kina. När Kejsarkanalen började byggas var det för att binda samman dessa viktiga vattenvägar, men redan år 400 f.Kr. fanns det ett befintligt nätverk av mindre kanaler som gjorde det möjligt att ta sig med båt från Beijing till Kinas sydligast belägna stad enbart på floder, bifloder och kanaler. Omkring 200 år f.Kr. började dammar och vattenreservoarer att byggas för att kunna kontrollera vattennivåerna och få kanalen farbar året om. Då var man tvungen att dra båtarna över

Vidfamne styr sydvart mot Roskilde i grov sjö på södra Kattégatt juli 2000.
Foto: Ann Franzén

nivåskillnader. Snart uppfanns vinschar, och lite senare konstruerades mekaniska fartygsliftar för att lyfta farkosterna till nästa nivå.

Kejsar Yang Di beordrade vid sitt tillträde år 605 (330 år före Äskekärsskeppet) ut en miljon man för att gräva nya kanalsträckor, samtidigt som 100 000 man arbetade med att utvidga befintliga kanaler. Dessa byggdes 30 meter breda och med ändlösa alm och pilalléer längs sidorna. Tre år senare inkallades åter en miljon man för att gräva ännu en ny kanalsträcka.

År 611 gjorde Kejsar Yang Di en inspektionsegelats på sina nybyggda kanaler. En fyra våningar hög och 60 meter lång drakbåt byggdes åt honom, och han eskorterades av en armad av båtar med ämbetsmän, officerare, hov och harem som sträckte sig tio mil akteröver. För att förflytta denna flotta mobiliserades 80 000 man som "tågade" dvs drog fartygen med rep framåt. Fyrtiosmå slott stod redolängst kanalen för kejsarens nattlogi. Kejsaren var känd för att leva ett mycket utsvävande liv i sus och dus, och under sina kanalfärder hade han en glupande aptit på vackra oskulder. Sådant beror, som vi vet, på sjöluften. Dessa och övriga förnödenheter rekvirerades från

bönderna längs kanalen. Bönderna gjorde också uppror år 618 och följeslagarna passade då på att hänga sin kejsare. Så kan det gå.

År 984 konstruerades den första slussen. Europas första sluss byggdes i Italien först 500 år senare. Under Mingdynastin var antalet fartyg som enbart fraktade spannmål på kanalen 11 770 stycken. Dessa hade en besättning på 120 000 man.

När våra förfäder var inne i sin järnålder och smidde pilspetsar och skeppsnitar av myrmalm gjorde man i staden Changzhou år 953 ett lejon av gjutjärn som symbol för styrka och lycka. Lejonet står där ännu och det väger omkring fyrtio ton.

Själv har jag sedan jag var liten haft en undran som berör både Kineserna och våra förfäder Vikingarna, och det är vad drakar är och kommer från. Drakar (och drakskepp) finns både i Kina och i Norden. Finns något samband? Vet någon något om detta, och om drakar förekommer på fler platser i världen, så maila mig gärna. Jr.ax@kurir.net

Mer om Kinas kanaler kan man läsa i boken "Kejsarkanalen" av Lars Wallgren. W&W förlag.

/Jan Axhage

OLAV

"När jag blir stor skall jag bli en femböring"

Här skall jag berätta lite om Olav, om hur vi resonerade innan vi beställde seglet, om en del benämningar, etc.

Kärt barn har många namn

OLAV är en Nordlandsbåt. Den är byggd i Nordnorge efter mönster från båtarna i Nordland.

OLAV är en Ranværing. Det är en båttyp (en av tre huvudtyper nordlandsbåt), som har Rana som sitt viktigaste

byggnadsområde. På 1840-talet tog furan slut i Rana. Sedan dess byggs Ranværingar i gran.

OLAV är en **færing**, dvs en båt med plats för två roddare med fyra åror. Nordlandsbåtens storlek anges i "rum". Ett rum är enkelt uttryckt avståndet mellan två bottenband i båten. Ju fler rum, desto större båt. Utöver antalet rum i en båt finns fram- och bakskott, dvs det spetsiga utrymmet från stäven till närmaste bottenband. De minsta færingarna har 2 rum.

OLAV har $2\frac{1}{2}$ rum. Den är en **$2\frac{1}{2}$ rumsfæring**. Den kallas också **hundromsfæring** efter det mittersta, halva, rummet, hundrommet) eller **halvtredjerømning** ($\frac{1}{2}$ rum mindre än tre rum = $2\frac{1}{2}$ rum.)

Mastlängden

mätes alltid från mastfoten till bulten i draghålet (hunbora). Här finns flera regler. Den som jag tycker borde vara mest relevant är funnen i Rana Bygdebok och säger att mastlängden skall mätas från insidan av framstammen vid kryss-stokken och "mot hövedsmansbeten" (alltså den aktersta toften, där hövedsman sitter). Mätt mitt i toften får vi 390 cm.

En annan regelsäger att mastlängden skall vara 2,5 gånger båtbredden. Olav är 155 cm bred, 2,5 gånger detta blir 387,5 cm. Dessa resultat stämmer rätt bra ihop. Låt oss därför bestämma masthöjden till 390 cm. Till detta kommer sedan utrymme ovanför på masten för ventens infästning samt eventuell kaltopt. OLAVs nuvarande mast är 425 cm.

Vi kan alltså i nödfall använda denna innan vi skaffat en ny.

Seglets höjd

Vi räknar bort för dragrep, rå, och råband, säg 20 cm. Så drar vi bort höjden från mastfisk till skvætripsans ovankant 49 cm. Så räknar vi bort ytterligare 10 cm (vi skall ha en ny mastfisk som sitter lägre). Slutligen tar vi bort 15 cm för underlikets frigång. Från masthöjden 390 cm skall vi alltså räkna bort $20+49+10+15=94$ cm. Seglets höjd skulle alltså vara $390 - 94 = 296$ cm.

Verkar det vettigt? Enligt Erik Andersen 50-sidiga uppsats från 1975 finns det en gammal regel som säger att seglets höjd skall vara $\frac{3}{4}$ (75 %) av mastlängden (390 cm). Det skulle bli 293 cm. Jon Godal har sammanställt ett flertal mätresultat och påvisat att seglets höjd i regel är $\frac{4}{5}$ (80 %) av mastlängden. Detta blir 312 cm. Men för att klara 312 cm måste vi ta bort frigången under underliket. Det känns inte bra. Å andra sidan vill vi ju ha en någorlunda realistisk segelyta

Seglets bredd nertill

Nu blir det värre. Segelbredden nertill skall vara lika med avståndet diagonalt över båten från segelstickans håll till skothålet, "minus seglets töjning". Problemet är att OLAV varken har segelsticka eller skothål. Deras placeringar får vi prova oss fram till.

Jon Godal såg OLAV i förbindelse med Råseglarseminariet. Jag frågade hur stort segel vi skulle skaffa. Svaret blev: "7 m²". Så tog han ett diagonalmått och tillade: "med underliket 2,2 meter". Detta hjälper oss en hel del.

Det är faktiskt den enda konkreta angivelsen vi har. Så vi bestämmer seglets underlik till 220 cm.

Alltså

för att få ihop till de 7 kvadratmetrarna måste vi ha en höjd av 319 cm (vid rektangulärt segel, ännu mer vid trapetsformat segel). Det klarar vi inte utan att öka mastlängden väsentligt. Vi måste alltså minska segelytan något för att det skall kännas tryggt.

Så vi bestämmer oss för en segelhöjd (obs inte likens längd) på 300 cm. Så gör vi det lite trapetsformat genom att göra överliket 165 cm (75 % av underlikets 220 cm) och får då en segelyta på 5,71 m². Harald Karlsson har just sytt färdigt seglet. Det ser fint ut!

Det har framkommit önskemål om ett toppsegel också. Själv är jag emot det, men det vore fel att inte beställa ett på samma gång. Om vi gör ett som är 125 cm brett och 80 cm högt så får vi 1 m² till på toppen.

Vem får segla?

För att få segla OLAV krävs minst förarintyg samt en omvittnad båtvana. På OLAV finns alltså inte hövedsmannakravet. Stäm av med mig innan du tänker gå ut så att den inte är bokad av någon annan. Tänk på att läsa igenom instruktionerna innan du sticker - de ligger i OLAV.

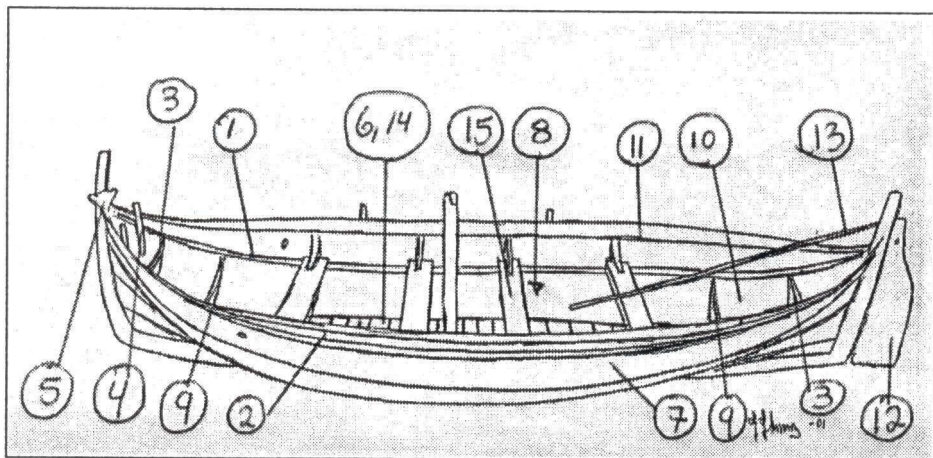
Benämningarna

Här kommer vi att komma i konflikt med oss själva. Vi är så vana att kalla vissa delar vid deras svenska namn och det är kanske inte alltid så lätt att komma ihåg de norska. Det finns dessutom benämningar som man egentligen inte har någon nytta av att komma ihåg. Men den norska orden hör liksom till när vi talar nordlandsbåt. Det är fritt fram att använda antingen svenska eller norska benämningar. Vi skall inte krångla till det.

ANNONS

Vackert beläget idylliskt torp i uruselt skick uthyres gratis.

Jan Axhage tel

KALENDER

INSEGLING mot Naustet planerad till **6 oktober**

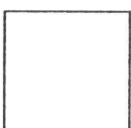
UPPTAGNING antingen **2** eller **3 helgen i oktober.**

Se hemsidan.

Benämningar på OLAVs delar

Nr	Norska	Svenska	Kommentar
1.	Esing	Essing.	Långskeppsförstärkande list.
Sitter i nederkant av ripan på Nordlandsbåten.			
2.	Finkenet	?	List utanpå skvättbordet. Förstärker denna. Tollepinnarna sitter i finkenettet 3.
Fotstö "Brännvinsspant"			
4.	Kollar	Beting, Pollare	Bandet närmast stäven
förtöjning			
5.	Kry-stokk		Försedd med halegatt för linor.
Förtöjningarna går igenom halegattet och sedan ner till fotstöa, där de belägges.			
Kry-stokken används också när man "kryr" masten, dvs lägger upp den för sedan resa den.			
6.	Plikt	Durk, Skocka	"golvet" i skottet, Se Tilja
7.	Ripa	?	Översta bordet
8.	Rom	Rum, Rö	Avståndet mellan två bottenband. Framrom, Hundrom, Hammelrom
9.	Rong	?	bottenbandet i skottet
10.	Skott	Förskepp, Akterskepp	Framskott, Atterskott (Bakskott). Man säger faktiskt "atter å fram" i Bohuslän, för fram och tillbaka.
11.	Skvättripa	?	List på högkant
12.	Styre	Roder	Rätt bra grej att styra med.
13.	Styrvol	?	stängens manstyr med. Är kopp-lad till styrtungan som stitter på tvärs genom styret. Obs att styrtungan skall skiftas i stagvändningen så att den alltid sticker mot lovart.
14.	Tilja	Durk, Skocka	"golvet" i rummen, Se Plikt
15.	Toft	Toft	Framtoft, Segeltoft,
Hundromstoft, Hammelrumstoft. De två mittersta är fasta och borde därför kanske kallas bete istället. Men för mig är de likväl tofter.			

Sällskapet Vikingatida Skepp
Box 11488
404 30 GÖTEBORG

Porto
Betalt

B
forenny